

Administrative reaksjoner

■ Forholdet mellom pasient og behandler er i større eller mindre grad preget av maktubalanse. Dette kan skape en spesiell form for sårbarhet og avhengighet som helsepersonell ikke må nyttiggjøre seg til egne personlige formål. Misbruk av den avhengighet som kan oppstå mellom pasient og behandler kan i ytterste konsekvens medføre at pasienten ikke lenger har tillit til hjelpeapparatet, og derfor ikke søker hjelp for sine problemer.

I dette nummeret av Tilsynsinfo vil vi gjennom eksempler fra vår tilsynsvirksomhet peke på situasjoner som viser at helsepersonell har sviktet, og hvor det av hensyn til både pasientsikkerheten og tilliten til helsetjenesten har vært nødvendig å sette en stopper for videre yrkesutøvelse.

I dette nummer kan du lese om følgende:

- Helsetilsynets reaksjonsformer
- Behovet for at helsepersonell har klar rolleforståelse
- Enkelt saker hvor det er gitt administrative reaksjoner

TEMA

HELSETILSYNETS REAKSJONER I TILSYNS-
SAKER MOT HELSEPERSONELL

Helsetilsynets reaksjoner i tilsynssaker mot helsepersonell

Statens helsetilsyn behandler hvert år en rekke tilsynssaker som gjelder helsepersonells atferd. I følge helsepersonelloven kan helsepersonell på grunn av kritikkverdig atferd være uskikket til å utøve sitt yrke. Enkelte handlinger vil være av en slik karakter at det ikke er mulig for allmennheten å ha tillit til helsepersonell som begår slike handlinger. Allmenn tillit til helsepersonell er en forutsetning for autorisasjonsordningen.

I dette nummeret av Tilsynsinfo retter vi derfor søkelyset på hvorfor det reageres med strenge reaksjoner i saker som om-

handler helsepersonells atferd i og utenfor yrkesutøvelsen.

Reaksjonsformene Statens helsetilsyn rår over spenner fra de mer uformelle tilbakemeldinger i form av påpeking av pliktbrudd, jf. helsepersonelloven § 55, via advarsel, jf. § 56, til tilbakekall av autorisasjon eller rekvireringsrett, jf. §§ 57 og 63. Dersom forholdene tilsier det kan det i noen tilfeller være aktuelt å begrense en autorisasjon i stedet for å kalle den tilbake, jf. § 59.

Den overordnede målsetting for samfun-

nets kontroll med helsepersonells yrkesutøvelse er å sikre forsvarlige helsetjenester. Tilsynsmyndigheten skal gjennom sin virksomhet bl.a. ivareta pasientenes rettsikkerhet, bidra til sikkerhet og kvalitet i helsetjenesten og bidra til å opprettholde den allmenne tillit til helsetjenesten. Advarsel eller tilbakekall av autorisasjonen kan være nødvendige reaksjoner for å fremme disse formålene.

Allerede for godt over 2400 år siden sa Hippokrates i sin ed: *”Overalt hvor jeg kommer inn i huset, vil jeg virke til pasientens beste, avholde meg fra all bevisst urett, og særlig unngå kjønnslig omgang med de kvinner og menn, slaver og frie som bor der.”* Både leger og psykologer har etiske regler for utnyttelse av pasienter. I legeforeningens etiske regler heter det i § 7: *”En lege må ikke utnytte en pasient verken seksuelt, økonomisk, religiøst eller på annen måte. En pasients samtykke fritar ikke legen for ansvar. En lege må ikke innlede et seksuelt forhold til en person han/hun er lege for.”*

Det å innlede et seksuelt forhold til en pasient eller tidligere pasient, hvis det er grunn til å tro at maktubalansen mellom pasient og behandler fremdeles preger kontakten, kan både anses som atferd uforenlig med yrkesutøvelsen og som uforsvarlig virksomhet. Ut fra vår tilsynserfaring mangler enkelte helsepersonell bevissthet omkring dette. I flere saker har Statens helsetilsyn reagert overfor helsepersonell som ikke har vært i stand til å skille mellom private og profesjonelle relasjoner, for eksempel ved å la en behandlingsrelasjon utvikle seg til et kjærlighetsforhold. Det er helt avgjørende at helsepersonell er seg bevisst at et hvert møte mellom mennesker består av opplevelser med tilhørende følelser, så også behandlingsrelasjoner. I slike relasjoner kreves det at helsepersonell setter de nødvendige grenser og bearbeider pasientens og egne følelser i behandling/veiledning, uten å gå inn i en personlig relasjon til pasienten.

Maktubalanse

Relasjonen mellom pasient og behandler er preget av ulikevekt. Felles for behandlingsrelasjoner er at pasienten har problemer som helsepersonellet skal forsøke å bidra til løsning av, og at pasienten er i en situasjon der det forventes eller forutsettes at han/hun blottlegger sider av seg som ellers er skjult for andre. Dette skaper en spesiell form for sårbarhet og avhengighet

som helsepersonell ikke må nyttiggjøre seg til egne personlige formål, uavhengig av om pasienten ønsker en slik utvikling. Å møte pasientens utilfredsstilte lengsler med egen, privat tilfredsstillelse er maktmisbruk. Helsepersonell bryter da med den avtalte posisjon og rolle som behandler. Seksuelle forhold mellom lege og pasient er derfor et alvorlig faglig og fagetisk brudd.

Tyveri

Mangel på likevekt mellom pasient og behandler er også grunnen til at det ses svært alvorlig på at helsepersonell stjeler fra pasienter. Som det fremgår nedenfor vil også tyveri av småbeløp føre til tap av autorisasjon. Det tillitsbrudd og den krenkelse et slikt tyveri innebærer for en pleietrengende pasient kan få alvorlige konsekvenser for den videre behandling, for eksempel ved at pasienten blir mer reservert og dermed ikke bidrar i behandlingen til beste for seg selv.

Rusmisbruk

Misbruk av legemidler er ikke forenlig med å yte helsehjelp. Slikt misbruk vil påvirke personellens vurderingsevne og kunne føre til uforsvarlig behandling. Det er nedenfor redegjort nærmere for den sikkerhetsrisiko rusmisbruk kan være for pasienter.

Seksuelle overgrep mot barn

Statens helsetilsyn kan også reagere overfor atferd som ikke skjer i tilknytning til yrkesutøvelse. I dette nummeret av Tilsynsinfo er dette illustrert ved en sak hvor tilsynet tilbakekalte autorisasjonen til en lege som begikk seksuelle overgrep mot sin datter. I ettertid har tingretten fastslått at slike handlinger er egnet til å svekke den alminnelige tillit til legen i betydelig grad. Tingretten fastslo at slik atferd var uforenlig med yrkesutøvelsen og kom til at det var riktig å tilbakekalle autorisasjonen.

Eksempler på advarsler og tilbakekall av autorisasjon

Tilbakekall av autorisasjon

En lege innledet et seksuelt forhold til en pasient han hadde i behandling i form av samtaler, autogen trening og hypnoterapi. Legen forklarte at forholdet ble innledet fordi han responderte på de sterke følelsene pasienten viste for ham. Forholdet varte i ca tre år. Under hele denne tiden fortsatte legen som pasientens behandler. Pasienten flyttet inn i en leilighet legen kjøpte. Han bodde sammen med sin samboer et annet sted, men besøkte pasienten jevnlig. Pasienten fortalte at hun følte seg som et sexobjekt og ble etter hvert innlagt på psykiatrisk avdeling av legen etter et psykisk sammenbrudd. Legen hevdet på sin side at det var han som ble utnyttet av pasienten. Helsetilsynet påpekte i avgjørelsen at det er normalt at følelser oppstår i et profesjonelt forhold, men at et hvert seksuelt forhold mellom pasient og behandler i utgangspunktet er et alvorlig brudd på faglig forsvarlighet. Leger må være oppmerksomme på at følelsesmessige bindinger kan oppstå i et lege-/pasientforhold, og de må ha en bevisst strategi for å forebygge og mestre slike situasjoner. At legen ikke hadde henvist pasienten til annen lege viste etter vår mening manglende faglig innsikt og mangelfull dømmekraft over flere år. Helsetilsynet fant videre at legen viste en grunnleggende mangel på faglig forståelse da han fremhevet som formildende at den fysiske kontakten mellom ham og pasienten aldri skjedde i konsultasjonssammenheng. Autorisasjonen ble tilbakekalt. Dette vedtaket ble påklaget til Statens helsepersonellnemnd, som opprettholdt Helsetilsynets vedtak.

Advarsel

Pasienten oppsøkte psykologen i dennes egenskap som rådgiver ved Rådgivningstjenesten for homofile og lesbiske, hvor det gis et korttidstilbud/rådgivning som ikke gir anledning til terapi/behandling. Pasienten hadde hatt seks timer ved Rådgivningstjenesten, og deretter noen timer ved psykologens privatpraksis, ca 10 – 12 konsultasjoner. I tillegg hadde psykologen to hjemmebesøk hos pasienten og telefonoppfølging. Psykologen informerte selv NPF etter at et seksuelt forhold ble innledet. Psykologen var klar over at det i henhold til daværende tolkning av de fagetiske

retningslinjene ikke hadde gått tilstrekkelig tid mellom den avsluttede profesjonelle relasjonen og innledningen av et privat forhold. Hun tok også selv initiativ til konsultasjon/veiledning hos psykologkolleger i forbindelse med det inntrufne. Hun informerte pasientens lege, Rådgivningstjenesten samt da- og nåværende arbeidsgiver om den aktuelle sak og behandlingen av saken i NPF. For å vise at hun forstod alvorret i situasjonen, avvirket psykologen bl.a. sitt engasjement ved Rådgivningstjenesten, samt sin privatpraksis. På vedtakstidspunktet var psykologen samboer med sin tidligere pasient.

I denne saken uttalte Helsetilsynet blant annet at et forhold som forandres fra en terapi til et kjærlighetsforhold etter at terapien er avsluttet, er et uoversiktlig forhold. Begge parter kan fortsatt være styrt av følelser oppstått i terapisisituasjonen. Overførings- og motoverføringsmekanismer er sentrale i dette spillet. Pasienten vil etter hvert kunne oppleve at følelsene er uholdbare, fordi de har kommet frem i en "skapt" situasjon hvor terapeuten er den som legger rammebetingelsene. Helsetilsynet fant imidlertid ved vurderingen av reaksjon i denne saken å kunne vektlegge at psykologen avsluttet behandlingsforholdet, at hun hadde søkt veiledning og informert pasientens lege. Det var grunn til å tro at hun på vedtakstidspunktet hadde faglig innsikt i og forståelse for at helsepersonell har et særlig ansvar for å unngå at seksuelle eller andre personlige forhold etableres under behandling eller etter behandling, på basis av følelsesmessige forhold knyttet til behandlingssituasjonen. Helsetilsynet fant på denne bakgrunn at det kunne legges til grunn at hun ville ta erfaringene fra veiledningen med i sin videre virksomhet som psykolog. Vi fant derfor at det ikke var fare for gjentagelse. Psykologen ble gitt en advarsel.

Advarsel

Det forventes at leger skiller mellom private og profesjonelle relasjoner. En lege, som også var venn og tidligere kollega av sin pasient, hadde tatt med seg alkoholholdige drikkevarer hjem til pasienten. Legen hadde drukket alkoholen sammen pasienten, selv om han som hennes fastlege visste at pasienten hadde et alkoholproblem. Helsetilsynet uttalte at med slik

omfattende kunnskap om pasientens problemer, både som venn og behandler, var dette kritikkverdig av han. Etter Helsetilsynets vurdering hadde legens handlemåte langt på vei vanskeliggjort det behandlingsopplegg han som fastlege hadde initiert og hadde ansvar for å følge opp. Helsetilsynet uttalte videre at det forventes av en lege at vedkommende til tross for en privat relasjon med pasienten, er profesjonell nok til ikke å nyte alkohol på fritiden med en person han selv har diagnostisert som alkoholmisbruker. Det at legen ikke skilte mellom behandlerrollen og sitt privatliv, ga grunn til å stille spørsmålsteget ved hans forståelse av legerollen. Helsetilsynet valgt etter en helhetsvurdering ikke å forfølge dette temaet videre, men konstaterte at legens handlemåte må anses som et brudd på plikten til å yte omsorgsfull hjelp i helsepersonelloven § 4. Helsetilsynet uttalte at det må anses som en betydelig belastning for en pasient at dennes fastlege bidrar til et destruktivt rusmiddelmissbruk og på den måten vanskeliggjøre pasientens videre motivasjon for behandling. Legen fikk en advarsel.

Seksuelle overgrep mot pasienter

Flere kvinner fortalte uavhengig av hverandre til sine respektive behandlere om seksuelle overgrep i forbindelse med konsultasjoner hos samme lege. Overgrepene bestod blant annet i beføling, at legen tiltvang seg samleie og at han innledet et seksuelt forhold til en pasient. Alle møtene med sistnevnte fant sted på kontoret. Legen benektet samtlige påstander. Helsetilsynet fant imidlertid forholdene sannsynliggjort, og la i denne forbindelse vekt på at det forelå uavhengige forklaringer fra flere kvinner. Deres nye behandlere festet også lit til forklaringene. Videre la Helsetilsynet vekt på at historiene hadde mange likhetstrekk, og at flere gjentok det de hadde fortalt sine nye behandlere i avhør hos politiet. Helsetilsynet fant at det forelå seksualisert atferd hvor motivet for handlingene var selvtilfredsstillelse. Det høye antall pasienter medførte at hendelsene bar preg av et mønster i hans virksomhet. Helsetilsynet fant det ekstra graverende at det i en del tilfeller gjaldt seksuelle tilnærmelser mot pasientens vilje ved bruk av truende atferd. Vi fant at legens handlinger utgjorde et alvorlig skadepotensiale for pasienter over flere år. Autorisasjonen ble tilbakekalt. Dette ved-

taket ble påklaget til Statens helsepersonellnemnd, som opprettholdt Helsetilsynets vedtak.

Tyveri av penger fra hjemmetjenesten

Helsetilsynet fant det sannsynliggjort at en sykepleier som var ansatt i hjemmebaserte tjeneste til sammen hadde stjålet ca 600,- kroner fra arbeidsgiver og fra en pasient. Sykepleieren hadde til sammen begått fem tyverier, tre tyverier fra matpensgeskrinet på aldershjemmet og to tyverier fra privatboligen til en pasient i hjemmetjenesten. Helsetilsynet la til grunn at det er en grunnleggende forutsetning for å kunne utøve virksomhet i helsetjenesten at allmennheten har den nødvendige tillit til dem som utøver helsehjelp og til helsetjenesten som sådan. Som sykepleier i hjemmetjenesten hadde sykepleieren i kraft av sin stilling tilgang til pasientens hjem. Videre innebærer det å være sykepleier i hjemmebaserte tjenester som oftest at tjenesteyter og tjenestemottaker er alene sammen. Tjenestemottaker er derfor helt avhengig av å ha tillit til det aktuelle helsepersonellet, og er prisgitt at helsepersonellet ikke på noen områder svikter denne tilliten ved å utnytte sin posisjon som den sterke part i relasjonen. Helsetilsynet uttalte at gjentatte tyverier er et grovt brudd på den tillit som pasienter og andre skal kunne ha til helsepersonell, og det er en adferd som anses uforenlig med å ha autorisasjon som sykepleier. På denne bakgrunn fant Helsetilsynet at vilkårene for tilbakekall av sykepleierens autorisasjon var tilstede, selv om tyveriene gjaldt mindre beløp. Dette vedtaket ble påklaget til Statens helsepersonellnemnd, som opprettholdt Helsetilsynets vedtak. Statens helsepersonellnemnd presiserte at det å stjele penger fra en pleietrengende pasient ikke inngir til tillit, og er følgelig heller ikke forenlig med virksomhet som sykepleier.

Seksuelle overgrep mot barn

En lege som var dømt for seksuelle overgrep mot sin datter, fikk tilbakekalt sin autorisasjon da incest etter Helsetilsynets vurdering er "atferd som anses uforenlig med yrkesutøvelsen". Helsetilsynet la vekt på at slik atferd ikke kan aksepteres av en lege, og at legen av denne grunn ikke har den nødvendige tillit for å kunne utøve sitt virke som lege. Dette vedtaket ble påkla-

get til Statens helsepersonellnemnd, som opprettholdt Helsetilsynets vedtak. Legen brakte deretter vedtaket inn for tingretten med påstand om at det var ugyldig. Det ble hevdet at tilbakekall av autorisasjon må begrunnes i faglig uforsvarlige forhold og ikke forhold som gjelder helsepersonells opptreden utenfor yrket. Tingretten kom til at vedtaket om tilbakekall av autorisasjon var gyldig, og uttalte følgende: *”Etter en samlet vurdering har tingretten kommet til at selv om de seksuelle overgrepene som NN er funnet skyldig i ikke har tilknytning til saksøkerens virke som lege, må forholdene anses av vesentlig betydning for yrkesutøvelsen. NN har etter rettens mening utvist en adferd som må anses uverdigg for en lege, og forholdene er etter rettens mening egnede til å svekke den alminnelige tillit til ham i betydelig grad. Retten legger her til grunn at nødvendigheten av at den enkelte lege skal ha allmenn tillit ikke bare er av hensyn til de pasienter og andre som legen måtte få kontakt med, men av hensyn til allmennheten generelt. Det er i så henseende viktig at tilliten til helsevesenet ikke reduseres som følge av det enkelte helsepersonelllets atferd.”* Tingretten uttalte videre at tilsynsmyndighetene må gis vid adgang til å tilbakekalle autorisasjonen til leger som har gjort seg skyldig i seksuelle overgrep mot barn.

Rusmiddelmisbruk

En arbeidsgiver orienterte Helsetilsynet om at de hadde suspendert en sykepleier etter at hun for andre gang etter inngåelse av en AKAN-kontrakt ble observert ruset i tjenesten. Forut for dette hadde sykepleieren

som var ansatt ved et sykehjem, fått både muntlige og skriftlige advarsler fra arbeidsgiver som følge av mistanke om misbruk av alkohol i arbeidstiden.

På bakgrunn av at sykepleieren til tross for gjentatte advarsler fra arbeidsgiver og i strid med AKAN-kontrakten flere ganger hadde opptrådt ruset i arbeidssituasjonen, fant Helsetilsynet det sannsynliggjort at sykepleieren hadde et alkoholproblem som ikke var under kontroll. Helsetilsynet ser svært alvorlig på at helsepersonell misbruker rusmidler og opptrer ruset i tjenesten. Alkoholrus manifesterer seg på ulike måter. Med varierende intensitet opptrer endring av stemningsleiet, redusert innlæring, hukommelse, konsentrasjon og koordinasjon med blant annet svekket kritisk sans og problemløsende evner som resultat. Bruk av alkohol i tjenesten er således ikke forenlig med forsvarlig utøvelse av sykepleieryrket som blant annet krever gode kognitive og manuelle ferdigheter og evne til å observere og vurdere komplekse situasjoner og handle raskt og adekvat i forhold til dette.

Helsetilsynet må ved avgjørelser ta hensyn til fremtidige pasienters sikkerhet. Det at sykepleieren ikke hadde gjort faglig feil på grunn av ruspåvirkning var dermed ikke avgjørende. Det avgjørende for Helsetilsynets vurdering var at sykepleierens alkoholmisbruk utgjorde en sikkerhetsrisiko. Sykepleierens autorisasjon ble tilbakekalt.

TILSYNSINFO utgis av Statens helsetilsyn, Postboks 8128 Dep, 0032 Oslo, tlf. 21 52 99 00, faks 21 52 99 99, e-post: postmottak@helsetilsynet.no • Publikasjonen redigeres av fagsjef Gorm Are Grammeltvedt.

TILSYNSINFO publiseres kun elektronisk på www.helsetilsynet.no, se menyen Publikasjoner, uttalelser, brev \Tilsynsinfo. Abonner på TILSYNSINFO samme sted: Velg «Abonner på Tilsynsinfo» i høyre spalte, registrer som ny bruker, eller logg inn og velg Tilsynsinfo. Man vil da få tilsendt e-post med opplysning om nye utgaver av TILSYNSINFO.